

**КРЪЖОКЪТ ПО ЕТНОГРАФИЯ
„ПРОФ. ХРИСТО ВАКАРЕЛСКИ“
КЪМ ВТУ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“**

Илияна Ганчева-Акдаг

*THE STUDY CIRCLES ON ETHNOGRAPHY
„PROF. HRISTO VAKARELSKI“
AT THE ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY
OF VELIKO TARNOVO*

Iliyana Gancheva-Akdağ

Abstract: *The article presents the history and fate of the Study Circles on Ethnography “Prof. Hristo Vakarelski” at the Veliko Tarnovo University. Under the leadership of Assoc. Prof. Nikolay Kolev, it became one of the most successful and desired forms of extracurricular exercise for students from the Faculty of History in the 1970s and 1980s of 20th century. The text traces several main aspects of the history and activities of the ethnography circle – a creation, administrative arrangements, the organizing of the circle meetings at the University, practical activities (field expeditions), scientific activities such as participation in various student scientific forums, other forms of artistic performances, as well as the realization of the members of the circle.*

Keywords: *Study Circles on Ethnography, extracurricular exercise, field expeditions.*

*„Добре е да имаш синове и дъщери,
но по-добре е да имаш ученици“
индийска мъдрост*

Настоящият текст представя историята и съдбата на кръжока по етнография „Проф. Христо Вакарелски“ към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, който под ръководството на доц. Николай Колев се превръща в една от най-успешните и желани форми на извънаудиторна заетост за студентите от Исторически факултет през 70-те и 80-те години на XX в. Изложението проследява няколко основни аспекта от историята и дейността на кръжока – създаването, административното уреждане, провеждането на

кръжочните сбирки в Университета, практическата дейност (теренните експедиции), научната дейност като участия в различни студентски научни форуми, други форми на художественотворчески изяви, както и реализацията на кръжочниците. Използвани са четири основни групи извори: документи от Държавен архив (ДА) – Велико Търново (протоколи, решения, мандатни отчети на Исторически факултет и катедрата, към която е функционирал кръжокът през 70-те и 80-те години на XX в, решения на Академическия съвет (АС), различни отчети на Студентското научно дружество (СНД) и др.); публикации в университетския вестник „Наука и труд“; юбилейни сборници, посветени на доц. Н. Колев и различни годишници на ВТУ; спомени на кръжочници, с които проведех разговори.

Кръжочната дейност във Великотърновския университет

Началото на ВТУ е поставено с Постановление № 162 на ЦК на БКП и на Министерския съвет от 27 септември 1962 г. за откриване на Висш педагогически институт (ВПИ) в гр. Велико Търново¹, който да започне да функционира от началото на учебната 1963/1964 г. Тържественото откриване на Института става на 15 септември 1963 г. на историческия хълм Света гора [Петков, П. 2008, с. 11]. На последното заседание на АС на ВПИ „Братя Кирил и Методий“ преди откриването на първата учебна година, проведено на 31 август 1963 г., ректорът проф. Александър Бурмов възлага на преподавателите да подготвят програми по всяка учебна дисциплина и ги съветва „извънучебното време на студентите да бъде максимално оползотворено с организирана самодейност, работа в кръжоци, библиотеки, срещи с изтъкнати писатели, художници, учени и др.“ [Петков, П. 2008, с. 19; ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 1, а.е. 3, л. 17]. Така редом с педагогическото направление в учебния процес, първите преподаватели на ВТУ, напълно в синхрон с директивните указания на МНП и на ректора, наблягат върху научната подготовка на студентите, като особено съдействие за това оказват научните кръжоци [Калчев, К. 2013, с. 12].

Във всички отчетни доклади на ректорското ръководство през първите години от съществуването на Института прозира стремежът за приемственост в науката, който да се наложи като принцип. Тази приемственост се изразява в съвместната работа на преподаватели и студенти в научната дейност на ВПИ, главно чрез организиране на студентски научни кръжоци, лятна практика на студентите, ръководство на дипломанти, при изработване на писмени курсови или семестриални работи,

¹ С Указ № 586 на Държавния съвет на НРБ от 13 октомври 1971 г. ВПИ се преобразува във Великотърновски университет „Кирил и Методий“ [Колев, Н. 2013, с. 11].

провеждане на студентски научни сесии, конференции и др. Още през първата учебна година се активизира студентската научна дейност, осъществявана под формата на разнообразни кръжочни прояви като извънаудиторна форма на работа. Според ръководството на Института кръжочната дейност има изключително важна възпитателна роля – изграждане и формиране на трайни научни интереси сред студентите. Тази роля се осъзнава и от самите студенти – първите кръжочници в Института. Студентката Марийка Сярова, зам.-председател на първия организиран кръжок по „История на българската литература до Освобождението“², в интервю за в. „Наука и труд“ заявява: „Създадените кръжоци ще подпомагат много наши колеги да навлязат по-надълбоко в проблематиката на различните клонове на науката“ [Наука и труд, год. 2, бр. 1(2), 27 април 1964, с. 3].

В своя изключително емоционален отчетен доклад след края на първата учебна година, ректорът проф. Ал. Бурмов отделя подобавашо място на кръжочната дейност, набелязва постиженията, перспективите, както и пропуските в това отношение: „В нашия Институт се правят сериозни усилия за разгръщане по нов начин на студентската научна дейност. В самите учебни планове е отделено голямо внимание на научните кръжоци и научноизследователската практика...Предвидено е студентите да изготвят и защитават дипломните си работи в научните кръжоци. Предвидено е още кръжоците да създават студентски групи за лятна научноизследователска практика...Преподавателите обаче още не са наясно по проблемите на студентската научноизследователска работа, гледат на нея като на самодейна работа. Засега съществуват малко на брой научни кръжоци и само част от тях са действително дейни...Трябва катедрите да поемат грижата за създаване на кръжоци по всички учебни дисциплини. Непростимо е например специалността „История“ да има кръжок само по археология...За подпомагане на студентската кръжочна работа е необходимо АС да реши в годишната заетост на преподавателите и асистентите да се включат до 50 часа (над минимума разбира се) за ръководство на студентска научна практика през лятото и по един час седмично през семестъра...Студентската научноизследователска дейност има да решава главно педагогически задачи – да се въллекат студентите в научното изследване и при самостоятелни усилия да израстат като научни работници“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 10, л. 18, 25].

² През февруари 1964 г., в началото на втория семестър, е организиран първият студентски научен кръжок в Института по „История на българската литература до Освобождението“ в състав от 30 души и с ръководители доц. Пеньо Русев и ас. Георги Данчев [Наука и труд, год. 2, бр. 1(2), 27 април 1964, с. 3].

Още от самото начало основните структурни звена, които създават, организират и следят дейността на кръжоците, са Студентското научно дружество (СНД) и катедрите. СНД е организирано със създаването на ВПИ – В. Търново³, а неговият правилник е утвърден от ректора със Заповед № 109 от 26 февруари 1965 г. [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 46, л. 1–4]. То представлява доброволна студентска организация с основна цел подготовката на студентите – кръжочници за самостоятелна научноизследователска и художественотворческа дейност. Неговите задачи включват провеждането на студентски научни сесии, конференции, конкурси, изложби и др., които са дело на научните кръжоци и отразяват тяхната работа и постиженията им. Дружеството и работата на кръжоците се финансират от средствата, предвидени за научноизследователска работа на ВПИ „Братя Кирил и Методий“. Съветът на дружеството отговаря да излиза с мотивирани предложения пред ректорското ръководство за отпускане средства за подпомагане и стимулиране участието на студентите в научноизследователската работа. Съветът се състои от председател, двама заместник-председатели и секретар, като негов висш орган е Общото събрание, но цялостното ръководство на дружеството се осъществява от ректора. Член на дружеството може да бъде всеки студент, който се справя добре с учебните си задължения, признава Правилника и активно участва в някой от кръжоците. Всеки член на дружеството може да участва в работата на два кръжока, като членува само в един от тях. Приемането на членове на СНД става индивидуално и колективно⁴, в тържествена обстановка по утвърден ритуал. За членове се приемат най-съзнателните и активни кръжочници, защитили успешно своята разработка (ил. 4) [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 46, л. 1–8; а.е. 48, л. 16–21]. С решение на АС от 19 януари 1971 г., във връзка с 60-годишнината от рождението на първия ректор проф. Ал. Бурмов, се взема решение СНД да се наименува на негово име [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 15, л. 135].

През първата учебна година (1963/1964 г.) ВПИ е организиран в 5 катедри⁵: „Българска филология“, „Руска филология“, „История“, „Изобразително изкуство“ и „Чужди езици“ [Шопов, Г. 2008, с. 18]. Една от основните задачи на катедрата като учебно и научно звено е заангажирането

³ СНД е учредено в началото на 1964 г., а първата изява на членовете му е организираната научна сесия, посветена на средновековния писател Григорий Цамблак [Шопов, Г. 2008, с. 23].

⁴ Към отделен преподавател може да се образува научно-творческа група, която става колективен член на СНД [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 19].

⁵ В началния период от съществуването на Института факултети не са създадени. Годината 1968 е паметна за ВТУ. Тогава се обособяват два факултета – Исторически и Филологически. Защитена е и първата кандидатска дисертация [Шопов, Г. 2008, с. 14].

на студентите в научноизследователската ѝ дейност. Тя отговаря за научните кръжоци по най-важните направления на съответните специалности и за тяхното картотекиране. Катедрата подпомага и контролира редовното провеждане на сбирките и цялостната организационна и научна дейност в кръжоците (подобряване на работата в тях, организиране на лятната практика, участие в националния преглед на ТНТМ (Техническо и научно творчество на младежта), публикации в научни издания) [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 168, л. 1–3; а.е. 169, л. 1–3].

Още през 1965 г. Съветът на СНД изработва и правилник за създаване и работа на кръжоците към катедрите, според който те се организират по решение на съответната катедра, като за целта се свиква учредително събрание. Присъстващите на него стават членове-основатели. Кръжоци се създават при наличието на не по-малко от трима студенти. В тях могат да се включват и студенти от първи курс, които до полагането на изпити по дисциплини от профила на кръжока, са със статут на слушатели. Нови членове се приемат в кръжоците като се гласува с обикновено мнозинство, като за целта кандидатът подава молба, подкрепена с препоръка от съответния преподавател. Съставът на кръжоците се утвърждава от съответната катедра. Ръководството на всеки кръжок се състои от председател, секретар и член. То има следните задължения: организира научната дейност; следи за спазването на Правилника на СНД; полага грижи за повишаване активността в научната дейност; предлага нови членове на СНД. Ръководството изготвя тематичен план за научноизследователската работа на студентите от кръжока и го представя на съответната катедра за обсъждане и утвърждаване. Секретарят на всеки кръжок води протоколна книга (тетрадка) за приетите на заседанието теми и отделна за присъствието на кръжочниците. Отчетно-изборните събрания на кръжоците се провеждат в началото на летния семестър [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 46, л. 1–8].

Периодът на 70-те и 80-те години на XX в. може да се определи като разцвет на студентското кръжочно творчество във ВТУ „Кирил и Методий“. Студентските кръжоци до края на 80-те години непрекъснато се множат⁶, дейността им е ясно регламентирана [Петков, П. 2008, с. 148]. През февруари 1964 г. е организиран първият кръжок в състав от 30 души. Три години по-късно, към средата на 1967 г. вече функционират 15 кръжока с над 300 члена или, както е пресметнал един от активистите

⁶ В плана за работата на Исторически факултет за учебната 1985 – 1986 г. е отразено, че в срок до 25 октомври 1985 г. всеки студент от II курс специалност „История“ трябва да бъде привлечен на кръжочна работа, като за изпълнението на задачата отговаря зам.-деканът по НР (Научната работа) [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 4, а.е. 95, л. 6].

на Студентското научно дружество, „всеки шести студент е кръжочник“ [Петков, П. 2008, с. 41]. В началото на 70-те години кръжоците наброяват 18, повечето от които работят по комплексни теми [Петков, П. 2008, с. 116–117; ДА – В. Търново, оп. 2, а.е. 17, л. 32]. През 1979 г. съществуват 33 кръжока с около 500 участника [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 21, л. 44; а.е. 89, л. 1–2], а през 1982 г. функционират 41 кръжока [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 92, л. 3].

Създателите на великотърновското висше училище полагат много добра основа в областта на студентското научно творчество и ранното привличане на институтските възпитаници към изследователска работа [Петков, П. 2008, с. 116]. До края на 80-те години на XX в. продължават да се следват традициите, стъпили върху здравата основа на първите правилници и програми, регламентиращи цялостната студентска научноизследователска дейност. Периодично се правят доклади, където се отразяват слабостите и нерешените проблеми на студентската научна дейност и се набелязват мерки и срокове за тяхното решаване, утвърдени на АС. В началото на всяка учебна година научните ръководители са длъжни да представят пред катедрите отчет за кръжочната работа през изтеклата година, както и годишните планове⁷ на кръжоците за предстоящата учебна година, които да се обсъждат и утвърждават от катедрите с оглед на техните основни научноизследователски задачи. Също така факултетните съвети трябва да разглеждат дейността на студентските научни кръжоци от съответния факултет един или два пъти годишно [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 21, л. 44–47; а.е. 22, л. 124; а.е. 90, л. 1; оп. 4, а.е. 95, л. 12;]. Продължава да се следва и традицията най-малко веднъж годишно АС на ВТУ да разглежда състоянието на студентската научна дейност и да утвърждава за всяка учебна година научните кръжоци и техните ръководители, предложени от деканатите (ил. 5). В различни мероприятия по научноизследователската работа (НИР) се обръща внимание през учебната година кръжоците да концентрират усилията си в две направления: научни разработки и практическа дейност (съставяне на библиография, фиширане на материали и тяхната първична обработка), а в извънучебно време да се организират краткосрочни научни ек-

⁷ Така например с решение на АС от 28 декември 1976 г. всички кръжоци са задължени да правят годишни планове, в които да залегнат следните моменти: научни доклади и дискусии; реферати за нови трудове по специалността; участие в научни сесии; участие в националните прегледи на ТНТМ; въпроси на научната методология; културно-масова дейност; лятна практика, като по един екземпляр от плана да се изпраща в Деканата, ФБ на ДКМС (Факултетското бюро на Димитровския комунистически младежки съюз), катедрата и зам.-ректора по научната работа [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 19, л. 31].

скурзии и едномесечни научни експедиции [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 21, л. 49]. Препоръчва се още кръжочниците да се изявяват чрез вечери на специалността, кръжока, научни дискусии, викторини, двубои и т.н. [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 21].

През 70-те години на XX в. се оформя тенденцията да се пристъпва към комплексни научни разработки от няколко сродни кръжока, която бързо добива популярност. Всички отчетни доклади на университетското ръководство през този период я оценяват като положителна и актуална: „Постепенно цялата научна работа може и трябва да премине към комплексни разработки, които имат фундаментален характер. В това отношение сериозно може да се помисли и за кръжоците – за поставяне на самостоятелни комплектни задачи на група кръжоци за формиране на комплексни бригади по дадени теми.“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 25, л. 43; а.е. 48, л. 21; оп. 3, а.е. 22, л. 124]. Друга тенденция, която се заражда през този период в Историческия факултет, е привличане на студентите в изследователската дейност на катедрите чрез изграждане на студентски групи около хабилитирани преподаватели или такива, придобили научна степен „кандидат на историческите науки“, които не са заангажирани с кръжочно ръководство [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 4, а.е. 93, л. 23]. Първоначално (1972 г.) това решение не се приема с разбиране и желание от всички катедри във факултета: „Отрицателен отговор беше даден от катедрата по нова и най-нова история, в която се смята, че привличането на студентите за сътрудничество в катедрите ще обезсили кръжоците. Ръководството на Университета не ги освобождава от тяхното участие в кръжоците. Останалите катедри също не са разгледали конкретно този въпрос и не са го решили“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 11, л. 55; а.е. 20, л. 21]. На по-късен етап зачисляването на студенти към определени преподаватели се отчита като изключителен успех в привличането им към научноизследователска работа⁸ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 133, л. 44].

Така през 70-те и 80-те години на XX век ръководството на Университета набляга на същественията роля, която имат създадените към катедрите студентски научни групи, както и широката и многообразна дейност на кръжоците за подготовката на бъдещи научни работници. Обръща се сериозно внимание на възможността най-добрите им членове да бъдат привличани за аспиранти и асистенти и така да се осигуряват необходимите за учебния процес кадри, което ще доведе до преодоляване на тенденцията да се разчита на съвместители и хонорувани преподаватели [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 46, л. 1–8; а.е. 17, л. 35; оп.

⁸ Информацията е в протокол от Общото събрание на Исторически факултет, проведено на 3 юни 1983 г.

4, а.е. 93, л. 13]. В своя „Доклад за състояние на научно-преподавателските кадри – подбор, подготовка и решения“, представен пред АС на 17 октомври 1976 г., зам.-ректорът по научната част доц. Ангел Давидов добре отразява тази политика на Университета: „От изключителна важност за подбора на кадрите е да насочим погледа си към способните, талантливите студенти, да подпомагаме тяхното развитие (в научните кръжоци, в работата към катедрите и т.н.) и по такъв начин да създадем научен резерв... Да се картотекират отличниците и да се държи постоянна връзка с тях. Периодически да се провеждат срещи с випускници, защитили отлични дипломни работи и активни участници в дейността на научните кръжоци“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 19, л. 17, 18, 23].

До края на 80-те години на XX в. основна форма на работа в кръжоците продължават да са студентските научни доклади и лятната научна практика, а като слабост се отчита невъзможността докладите да се отпечатват [Петков, П. 2008, с. 117], да се провежда лятна практика (научни експедиции) и работа в архивите, поради което кръжочниците не могат да съберат необходимия изворов материал⁹. „В повечето случаи ентусиазмът преодолява препятствията“ казва студентка от III курс, специалност „История“, от трибуната на в. „Наука и труд“ във връзка с проблеми от материален и организационен характер на кръжоците [Наука и труд, бр. 5–6 (139–140), 30 април 1975, с. 3]. Като цяло всички отчетни доклади за студентската научна дейност през този период отразяват както постиженията, така и сериозните трудности, при които съществуват научните кръжоци. Изтъква се, че успехите на отделните кръжоци зависят от енергията на научния ръководител. Затова често с тревога се отчита, че тяхната работа се извършва по план, но протича неравномерно: ту при засилена активност, ту при пасивност, временно бездействие и спадане на интереса у кръжочниците и техните ръководители, което води до деформироването на редица кръжоци [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 92, л. 3; а.е. 89, л. 2–3]. За разрешаване на проблеми от такъв характер, ръководството предприема санкции както за научните ръководители на кръжоци, така и за самите кръжочници, които проявяват незаинтересованост. Например в края на 1985 г., зам.-ректорът по НИР проф. к.ф.н. А. Анчев прави предложение „да се задължат факултетските съвети в четиримесечен срок да излязат с конкретни предложения за наказания на тези ръководители на кръжоци, които не работят със своите кръжоци и не участват в прегледите на ТНТМ, както и на тези ръководители на катедри, които не са създали групи за творческо развитие и не работят с

⁹ Този проблем ще бъде разгледан по-нататък в текста.

тях¹⁰ [ДА – В. Търново, оп. 4, а.е. 190, л. 5], а кръжочник отсъствал 3 пъти от сбирка, се счита за самоизключил се.

В края на 70-те години се отчита, че някои от факултетните ръководства не са поели достатъчно присърце студентската научна дейност и не проявяват нужната загриженост, а отчетността и контролът не са на необходимата висота. В това отношение също се вземат конкретни мерки: деканските ръководства и катедрите се задължават в срок да активизират дейността си по отношение помощта и контрола на студентската научна дейност, като картотекират всички кръжоци с темите, които разработват; разформированите кръжоци трябва да възобновят своята работа и да се положат усилия за разкриване на нови кръжоци [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 89, л. 3].

Пак по същото време се поставят за разрешаване и други проблеми, които „сериозно спъват работата на кръжоците и хвърлят сянка върху нейното развитие“. В отчетните доклади например се посочва, че не всички кръжоци са обвързани тематично с научноизследователските планове на катедрите и фигурират теми за доклади, изолирани от основните научни направления в Университета [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 89, л. 2–3]. Изтъква се още, че по своята същност те не са по-различни от докладите в семинарните занятия, с единствената разликата, че са по-обширни или на теми, подбрани по желание от този, който ги работи. За преодоляване на тази практика и подобряване на студентската научна дейност се изисква да се измени подходът към кръжоците: „Резултатите от работата на най-добрите кръжоци посочва, че успешно се развиват ония кръжоци, които имат научноизследователски задачи с практическа насоченост и трябва да се набляга на нея...Именно затова функционират най-добре и редовно ония кръжоци, които имат цели и задачи, различни от образователните (без те да са напълно изключени), тъй като техните задачи са научноизследователски и приложно-практически по крайния си резултат...Ежегодните прегледи на ТНТМ изискват преустройството на кръжоците, т.е. работата над значителни (с научноизследователска същност) теми. Тематиката, по която те ще работят, да бъде съобразена с университетския научноизследователски план, а не с личните интереси на студентите-кръжочници, нито пък с личните планове на ръководителите на кръжоци.“ [ДА – В. Търново, оп. 3, а.е. 22, л. 127; а.е. 90, л. 4–5]. В резултат ръководството на Университета изработва и през март 1980 г. утвърждава програма с критерии, които да са съобразени с възможностите на кръжочниците, а именно: „На студентите от I и II курс да не се въз-

¹⁰ Цитираният текст е част от доклад „Студентската научна дейност и индивидуалната работа с изявените студенти“ на зам-ректора по НИР проф. к.ф.н. А. Анчев от 25 ноември 1985 г.

лагат сериозни изследователски задачи, тъй като техният опит и образование в специалността все още не са достатъчни. Те трябва да се насочват към овладяване на специалността и по-точно нейната методология. Студентите от III и IV курс да изпълняват предимно изследователските планове на научните кръжоци“ [ДА – В. Търново, оп. 3, а.е. 22, л. 128]¹¹.

Началото на кръжока по етнография

Още с откриването на ВПИ „Братя Кирил и Методий“ през 1963 г., етнографията заема достойно място в учебните планове на специалност „История“. Първият лектор по етнография, ст.н.с. Татяна Колева, е привлечен като хоноруван преподавател от щатния състав на Етнографския институт с музей (ЕИМ) при БАН. Тя чете лекции по етнография на България от 1964 до 1971 г. В началото на учебната 1966/1967 година катедра „История“ при ВПИ под ръководството на доц. П. Горанов, взема решение за създаване на научен кръжок по етнография, като се изисква от преподавателката Т. Колева да представи в катедрата списък на кръжочниците и тематичен план, за да може кръжокът да бъде утвърден и да започне дейност [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 76, л. 14]. Докладите за дейността на Историческия факултет през следващите 3 учебни години отчитат съществуването на такъв кръжок, но няма никакви данни за негова активна дейност¹² [вж. ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 59]. Единствено в докладна записка с дата 17 март 1970 г. от проф. Станчо Ваклинов (по това време ръководител на катедра „Стара и средновековна история“) до ректора на ВПИ „Братя Кирил и Методий“ е изразена молба за разрешение провеждането на практика със студенти от кръжока по етнография в Хасковски окръг през лятото на 1970 г. Към докладната записка има приложен и списък на участниците, наброяващ 24 души (ил. 6). По ин-

¹¹ През 1979 г. ръководството на ВТУ приема „Мероприятия по НИР“, в които се посочва, че „основни форми на НИР на студентите в извънучебно време си остават студентските научни кръжоци“ и се набелязват мерки за подобряване на дейността им със срокове за изпълнението им [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 21, л. 48–60]. Цитираният документ, озаглавен „Информация за работата на студентските научни кръжоци през учебната 1979–1980 г.“, представлява отчетен доклад за изпълнението на тези „Мероприятия по НИР“. Приет с решение на АС през март 1980 г., докладът представя кръжочната дейност в Университета с постиженията, все още съществуващите проблеми и мерките за тяхното разрешаване [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 22, л. 124–128; а.е. 90, л. 1–5].

¹² Двама от моите респонденти – Мариана Йовевска (респ. № 1) и Ангел Гоев (респ. № 2), членове на кръжока по времето на Татяна Колева, също потвърждават неговата пасивност, като вероятна причина за това изтъкват влошеното ѝ здравословно състояние. Когато през 1971 г. ръководството поема Николай Колев, Ангел Гоев е избран за първи председател на кръжока.

формация на Мариана Йовевска (студентка, специалност „История“ 1969 – 1973 г.), плануваната практика в Хасковския край през лятото на 1970 г. не се осъществява, а вместо това, по време на семинарни занятия Татяна Колева възлага теми, с които студентите да направят самостоятелно изследване, свързано с родния им край: „По това време най-важно беше практическото приложение на наученото. Затова и стриктно се държеше на извънаудиторната работа. Всъщност преподавателката Т. Колева беше основоположникът на извънаудиторната студентска научноизследователска работа по етнография, планираше се и кръжочна дейност, но вероятно по здравословни причини тя не я осъществи. Затова ни възлагаше самостоятелни теми за изследване по родните ни места“.

На 14 юли 1970 г., след спечелване на конкурс, за асистент е назначен Николай Колев, който в голямото си желание за работа със студентите поставя началото на истински активна кръжочна дейност по етнография и полага основите на Търновската етнографска школа. Оказва се обаче, че кръжок може да се води само от хабилитиран преподавател и за известно време сбирки не се провеждат. По-късно административното ръководство разрешава дейността на кръжока, поради големия интерес на студентите и силната воля на ас. Н. Колев [Колев, Н. 2013, с. 16]. За първоначалните трудности на кръжока по етнография черпим сведения и от отчетния доклад на СНД за 1971 г.: „Характерен пример на желание за работа и оттам отстраняване на всички пречки даде е и кратката история на кръжока по етнография. Въпреки всички неприятности около поемането на ръководството от новия научен ръководител Н. Колев, кръжочници и ръководител се обединиха, ентузиазираха и в резултат кръжокът си спечели за кратко време авторитета на един от най-добрите...Кръжокът се състои от 14 члена. Още по време на зимната ваканция са събрани материали от различни етнографски области в България. Кръжокът има много добър организационен живот. Трима от неговите членове защитиха свои разработки и станаха членове на СНД“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 3, 5, 6].

Академичните справки показват, че едно от челните места в научната студентска дейност на ВТУ още от 70-те години заема кръжокът по етнография с научен ръководител Николай Колев. По спомени на колеги на доц. Колев и студенти-кръжочници, той развива изключително динамична теренна и научноизследователска дейност, а студентският интерес към него е бил много голям. За подготвянето на настоящия текст проведох разговори с кръжочници от различни поколения и винаги на първия ми въпрос „Защо избрахте този кръжок?“, отговорът е комплексно мотивиран – по вътрешно убеждение, любов към народната култура и вдъхновение от интересните лекции на доц. Колев, неговото умение да работи със студентите и да разкрива пред тях необозримите измерения

на етноложкото познание. Така със своята активна кръжочно-теренна работа Николай Колев успява да „омагьоса“ своите студенти, да запали любовта им към етнографската наука, а за голяма част от тях и да я превърне в техен житейски и професионален път.

Николай Колев тръгва по пътя на кръжочната и теренна работа още през студентските си години. Той завършва специалност „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1965 г. Още в първи курс (1960/1961 учебна година) става член на студентския кръжок по българска диалектология с научен ръководител проф. Стойко Стойков, а впоследствие и негов председател. Като член на този кръжок Николай Колев взема активно участие в летните експедиции по програмата „Български диалектоложки атлас“ (1961 – 1966 г.) [Калоянов, А. 2000, с. 11, 15–16]. Съдбата обаче го белязва да тръгне по пътя на етнографската наука. След като завършва Софийския университет той е избран за стипендиант от удостоения през същата година с Хердерова награда проф. Христо Вакарелски и изпратен на специализация по етнография във Виенския Университет, където през 1969 г. защитава докторска дисертация. Година след това той постъпва на работа във Великотърновския университет като асистент по етнография. Почти веднага младият асистент Николай Колев се включва активно в обществения живот на Университета. От 1971 г. е ръководител на Студентското научно дружество „Александър Бурмов“, което е показателно за енергичната му дейност със студентите. Тази негова дейност се отчита като много добра. Това е отразено в предложенията на катедра „Стара и средновековна история“ пред АС на ВТУ за повишаването му съответно в старши (1972 г.) и главен (1974 г.) асистент [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 20, л. 44; а.е. 22, л. 72]. В периода на своето активно съществуване (70-те – 80-те години на XX в.) кръжокът по етнография е организиран към катедра „Стара и средновековна история“. В края на 1989 г. Академическият съвет одобрява разделянето ѝ на две нови катедри – „Стара история, Археология и Етнография“ и „История на средните векове“ [Петков, П. 2008, с. 166].

Всички мандатни отчети за дейността на катедра „Стара и средновековна история“ в периода 1972 – 1982 г. показват много добри резултати в извънаудиторната работа със студенти и задоволство от дейността на прилежащите ѝ кръжоци и клубове¹³: В отчетния доклад за периода 1972 – 1976 г. е отбелязано, че „Научноизследователската дейност е надхвърлила работата на кабинетно ниво – работи се изключително върху свеж материал, плод на студентски експедиции и разкопки. Публикации на студенти от тази дейност има в „Студентски проучвания“, сп. „Векове“,

¹³ В посочения период, към катедрата работят кръжоци по етнография, археология и две научни обединения: Клуб „Античник“ и Клуб „1300 години“.

популярния печат, има участие масово и твърде успешно в прегледите на ТНТМ“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 290, л. 7]. Положителна е оценката за студентското научно творчество и за времето от 1980 до 1982 г.: „Работата със студентските кръжоци се води сполучливо: в повечето случаи е на път да се скъса с рутината – работи се на терена, студентите се приучават в изследователски дух. За резултатите говорят първите места, спечелени от наши възпитаници в Националния преглед на ТНТМ, публикациите им в научния периодичен печат и най-вече тяхното реализиране като научни работници“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 290, л. 17]. В аналитични доклади на Историческия факултет за състоянието на студентската научна дейност, отнасящи се за същия период, отново се дава много добра оценка за работата на кръжоците към катедра „Стара и средновековна история“, докато за други кръжоци, функциониращи към катедра „Нова и най-нова история“ например, обобщаващата оценка не е толкова положителна [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 150, л. 41]. Подчертава се, че е осигурено добро научно ръководство на кръжоците от катедра „Стара и средновековна история“, като някои от ръководителите им – доц. Янка Николова, гл. ас. Йордан Андреев, гл. ас. Николай Колев проявяват голяма инициатива [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 133, л. 39].

През 1981 г., като специалист-историк в катедрата (с ръководител Йордан Андреев по това време) постъпва на работа Мария Иванова – завършила специалност „История“ във ВТУ и членувала в кръжока по етнография в периода 1974 – 1976 г. През 1986 г. тя спечелва конкурс за асистент по българска етнография и се включва активно в теренната и изследователска работа на кръжока. Колегиумът по етнография е в състав от двама щатни преподаватели – Николай Колев и Мария Иванова, до 2001 г., когато е създадена специалност „Етнология“ във ВТУ, след което към него са привлечени специалистите от ЕИМ при БАН – ст.н.с. Люба Макавеева и ст.н.с. Маргарита Василева (първоначално като щатни, а впоследствие като хонорувани преподаватели).

Организация и дейност на кръжока по етнография

На страниците на студентския в. „Наука и труд“, в своя статия за работата на СНД от 1967 г., доц. Николай Ковачев¹⁴ дава информация, че първоначално седмичните кръжочни сбирки в Университета се провеждат след 19.30, когато „е настъпила дневна преумора“ и настоява да се утвърдят в определен ден от седмицата, в който да няма редовни учебни

¹⁴ Доц. Н. Ковачев е един от основателите на ВТУ, зам.-ректор и първи декан на Филологическия факултет (1968 – 1970), както и първият ръководител на катедрата по езикознание (1965 – 1987).

занятия [**Наука и труд**, год. 5, бр. 8, 9 (34–35), 11 ноем. 1967, с. 2]. През 1971 г. АС определя сряда за ден на кръжочните сбирки и задължава зам.-деканите да следят и координират работата на кръжоците [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 2, а.е. 17, л. 35; а.е. 46, л. 1–8]. С решение на АС от 17 ноември 1972 г. се приема сбирките да бъдат от 3 до 6 на семестър, тъй като „често сесиите се провеждат без необходимото посещение, в сряда все още има учебни занятия, които пречат на кръжоците“ [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 2, а.е. 20, л. 32]. От 1979 г. отново с решение на АС на ВТУ кръжочните занимания се провеждат във вторник [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 21, л. 44–47]¹⁵.

По време на етнографските кръжочни сбирки се води дневник (тетрадка) с протоколи, отразяващи дейността на кръжока – дневен ред на настоящото заседание и план за следващото. В единствената запазена такава тетрадка са налични протоколите за учебните 1988/1989 и 1989/1990 г. За щастие тя съдържа протокола, който отразява избора на патрон¹⁶ на кръжока – проф. Христо Вакарелски (Протокол № 30 от 20 март 1989 г., **ил. 7**).

Сбирките на кръжока протичат с изнасяне на доклади и научни съобщения от кръжочниците, уточняване на бъдещи теми за разработване на доклади, обсъждане и организиране на предстоящите теренни експедиции и научни екскурзии в България и чужбина, както и участия в традиционните прегледи на ТНТМ (**ил. 8**). По време на кръжочните занимания изнесените доклади са подлежали на дискусии от кръжочниците и писмено мнение от доц. Колев за научния принос на разработката (**ил. 9**). По данни на респондентите обикновено съдържанието на докладите е било по материали от родния край на кръжочника (**респ. № 3 и респ. № 8**). В различни отчетни доклади за работата на научните кръжоци, този по етнография е даван за пример с организационните си сбирки и разнородните теми, които се обсъждат, част от които се споменава, че може да имат и практически ефект, напр. родопската кухня, обичаи, свързани с ранното детство и пр. [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 22, л. 125; а.е. 90, л. 2].

Така кръжокът по етнография става мястото, където студентите се научават как се подготвят и организират научни експедиции и правят своите първи научни съобщения, основа на техните дипломни работи:

¹⁵ „Доклад за мерките за подобряване на студентската научна дейност“, приет на заседание на АС от 9 април 1979 г.

¹⁶ В доклад на ръководството за работата на студентските научни кръжоци през учебната 1979/1980 г. е отразено, че единствено кръжокът по социална диалектология носи името на проф. Ст. Стойков, а останалите нямат патрони [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 90, л. 1].

„Повечето кръжочници бяхме и дипломанти на доц. Колев. Завършихме с разработки на теми от етнографията на родните си места или на регионите, в които бяхме ходили на теренни експедиции и имяхме събрани емпирични материали според научните си интереси“ [Денчева, Р., М. Тошев 2023, с. 29]. Под научното ръководство на доц. Николай Колев през годините дипломни работи защитават 475 студенти¹⁷, за голяма част от които етнографията става професия и житейска съдба. Ето защо с основание можем да го наречем създателят на Търновската етнографска школа.

Студентите от кръжока по етнография стават ядрото и на спецкурсовете по дисциплината. За осъществяването им доц. Колев утвърждава традицията като лектори (в качеството на хонорувани преподаватели) да се канят водещи изследователи от ЕИМ при БАН¹⁸, чиято преподавателска дейност е съобразена и с техните научноизследователски интереси. Студентите имат възможност да слушат лекционните курсове на акад. Веселин Хаджиниколов, проф. Тодор Ив. Живков, проф. Стоян Генчев, проф. Рачко Попов, ст.н.с. Ганка Михайлова, ст.н.с. Мария Велева [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 290, л. 14, 26; Иванова, М., И. Ганчева-Акдаг 2023, с. 25–26; Денчева, Р., М. Тошев 2023, с. 29].

Архивните справки сочат, че през годините кръжокът по етнография е наброявал между 14 и 32 члена [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 3.; оп. 3, а.е. 90, л. 1–5]. По данни на всички кръжочници, до чиито спомени се докоснах¹⁹, приемането на нови членове в кръжока е ставало по покана на доц. Колев след изпита по етнография, който често е протичал изключително атрактивно, с възстановка на обичай: „Дойде време за изпити. Доц. Колев организира предварителна сесия. Желаетелите можеха да се явят. Изпитът започна с възстановка на седянка. Имащите роднини по селата събраха информация, донесоха носии. Част от градските чедата не събрахме кураж да се включим и се явихме на редовната сесия. По-

¹⁷ Защитените дипломни работи са подредени в архив, който се съхранява в катедра „Нова и най-нова история на България“. Всяка дипломна работа е заведена под определен номер, който включва заглавието на темата, трите имена на дипломанта и годината на защита. Първата дипломна работа е на Янка Ройдева, защитена през 1971 г.

¹⁸ На 26 март 1969 г. в БАН в тържествена обстановка е осъществена една извънредно важна инициатива на ректора проф. д-р Георги Димов – подписан е Протокол за съвместна работа между Българска академия на науките и Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ – гр. В. Търново. На 11 януари 1982 г. ректорът проф. кфн Ангел Давидов подновява договора за сътрудничество между ВТУ „Кирил и Методий“ и БАН [Шопов, Г. 2008, с. 36, 96].

¹⁹ Имат се предвид кръжочниците, които бяха мои респонденти, както и спомени на кръжочници, публикувани в юбилейни сборници за доц. Н. Колев.

срещнахме любимия преподавател с народни носии и питка, направена от нас“ [Димитрова, З., П. Ечков, М. Тошев, Р. Денчева 2023, с. 11].

Теренните експедиции – успехи и предизвикателства

„Магията“ на кръжока по етнография – това категорично са били теренните експедиции или т.нар. летни практики, за които кръжочниците разказват с много силна любов и емоция: „Изследователската работа и работата на терен не се учат нито на лекции, нито на упражнения, нито от учебниците. Учат се на терен – по-добре един път да отидеш на експедиция и да видиш, отколкото сто пъти да чуеш, че има такова нещо и че е интересно. Или поне на нас ни беше“ [Денчева, Р., М. Тошев 2013, с. 92]. В тази насока кръжокът работи изключително перспективно, за което говорят и архивните източници [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 5–6; оп. 3, а.е. 22, л. 126; а.е. 147, л. 8, 14; оп. 4, а.е. 94, л. 7].

В кръжока по етнография членуват студентите, които се отличават с подчертан и траен интерес към проучвателската дейност в тази област. Чрез експедициите те имат прекрасната възможност да се докоснат до теренната изследователска работа и практически да усвоят специфичната методика, по която се събират извори за различни културни явления от живота на българския народ, а събраните материали използват за разработването на дипломни работи.

Първата студентска експедиция на кръжока под ръководството на Н. Колев, се провежда през лятото на 1971 г. в Еленския край с продължителност две седмици. Освен богатите теренни материали, ползотворната работа на кръжочниците и техния ръководител приключва с договор за съвместна работа с музея в гр. Елена [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 5–6]. През следващите години последват множество експедиции в Смолянско, Тервелско, Кърджалийско, Сливенско, Карнобатско, Сунгурларско, Вълчидолско, Северозападна България и пр. Трудно е да се изредят географските региони – обект на краеведски проучвания от студенти под ръководството на Н. Колев.

Цялостната организация по провеждането на теренните експедиции се осъществява от доц. Колев като научен ръководител на кръжока и от неговия председател. Част от летните практики се провеждат и финансират от ВТУ²⁰ по линия на кръжока. За целта се правят заявки, включващи списък на кръжочниците, конкретен план на експедицията и план-сметка за финансите, които се утвърждават от катедрата и ръководството на Университета. Отчетността се води посредством ведомост,

²⁰ Едно от решенията на деветата отчетно-изборна конференция на СНД, състояла се на 4 ноември 1971 г, е да се осигури финансирането на кръжочниците през време на лятната практика [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 48, л. 21].

където са описвани пътните, дневните и квартирни разходи на всеки студент (**ил. 10**).

В някои експедиции студентите от кръжока по етнография участват по програми, финансирани от местни окръжни съвети. Така през 1985 г. кръжочниците вземат участие в осъществяването на програмата „Странджа – Сакар“ с темата „Изследване на традиционната народна култура в Странджанския край“, финансирана от окръжните народи съвети в Бургас и Хасково [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 63, л. 5].

При друга част от експедициите, организирани по линия на окръжни музеи, материалното обезпечение във финансово отношение е съвместно – от съответния музей-организатор на теренното изследване на местно ниво и от ВТУ. По спомени на информатори и архивни данни, през 70-те и 80-те години на XX в., честа практика е регионални музеи да организират експедиции съвместно с техни представители (уредници-етнографи), чрез сключване на двустранни договори с ВТУ – напр. експедицията в Крумовградския регион през 1976 г., съвместно с Историческия музей в гр. Кърджали [**Наука и труд**, год. 16, бр. 3–4 (171–172), 15 април 1977, с. 3]; лятната практика в Смолянско през 1979 г. [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 22, л. 126; а.е. 90, л. 3]; в новозагорските села през 1981 г. с домакин Сливенският музей [**Димитрова, З., П. Ечков, М. Тошев, Р. Денчева** 2023, с. 18], етнографските експедиции в окръг Михайловград (дн. Монтана) в периода 1986 – 1990 г. (**ил. 14**) [**Каменова-Борин, А.** 2011, с. 63] и др. В тези групови експедиции участва колектив от студенти, преподаватели и музейни специалисти. Целта им се състои в комплексно проучване на традиционната народна култура в даден регион, а във времево отношение срокът им варира с различна продължителност – от един месец до няколко години (експедицията в Михайловградско).

При дългосрочните етнографски експедиции, които имат двустранност и договореност, са изпълнявани стриктно определени задачи и условия. На първо място, преди теренното проучване, под ръководството на доц. Колев се извършва научна подготовка – издирва се литература за история на селищата, археологически данни, природо-географски дадености на изследвания регион. От страна на съответния регионален музей се извършва предварително сондажно проучване на терен, състоящо се от срещи с местното административно ръководство, читалищното настоятелство, местни краеведи и се набелязват базови места за отсядане и прехранване, осигуряване на транспорт и други подробности с такъв характер около експедицията. Със съдействието на общините, кметствата и читалищата, предварително се определя списък на информаторите, за да се улесни работата на групата. Като научен ръководител доц. Колев предварително подготвя конкретна програма с определени теми за проучване от студентите-кръжочници, а на кръжочните сбирки

се изготвя график на работа, обсъждат се въпросници и анкетни карти на студентите, уточнява се списъкът на посещаваните селища. По време на теренното изследване студентите имат за задача провеждане на интервюта и издирване, регистриране и ако е възможно придобиване на движими предмети и вещи, които представляват интерес за местния РИМ. Документацията е неотменна част от теренната работа. Задължително се води полеви дневник, полева инвентарна книга за постъпилите предмети и най-важното – теренна тетрадка с всичко, което етнографът е събрал – записи от анкети, въпросници, графични материали (скици, рисунки, чертежи). По данни на кръжочниците, доц. Колев е имал много добра практика на организираност – за сваляне на теренните материали след края на работния ден е използвал портативна пишеща машина, което дава възможност да се систематизират и свалят теренните записи на място, докато информацията е още прясна в съзнанието [**Каменова-Борин**, А. 2011, с. 65–66]. След приключване на експедицията, събраните материали – грижливо обработени и групирани по теми, се предават в архива на съответния музей-организатор на проучванията, а техни копия и в архива на кръжока. На базата на тези събрани материали студентите участват с някои теми в ежегодните прегледи на ТНТМ или други научни форуми, а част от тях стават основа на техните дипломни работи.

Друга добра практика, която доц. Николай Колев заедно с кръжока прилага на терен, е заснемането на няколко етнографски филма, представящи различни народни обичаи на българите. Архивните справки отчитат, че интересът към тях е бил много голям. Тези филми са използвани пред студентите историци по време на учебните занятия, а също така и пред студентите от летния курс по български език. С тях доц. Колев изнася и лекции пред етнографи в Чехословакия през 1985 г. [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 147, л. 14]. Към настоящия момент се съхраняват в архива на колегиума по етнология.

Моите респонденти споделят, че често са провеждали теренните си изследвания с лични разходи при различни битови условия: нощуват в училища, частни къщи, бараки. Трудните условия и ограниченото време обаче не успяват да надделеят над ентузиазма, с който ги зарежда „магията“ на терена: „Лишавахме се от почивка, жертвахме си свободното време, нямахме материален стимул или някаква друга облага, беше вътрешна необходимост“ (**респ. № 5**); „Теренните проучвания бяха за наша сметка и във време, което можеше да си „откраднем“. Сега разбирам какво щастие е било, че съм срещал, говорил и слушал стари хора с истински народни носии и непроменени традиционни разбирания за добро и зло“ (**респ. № 8**).

До края на 80-те години в учебните планове на ВУЗ са включени и извънаудиторни дейности със задължителен характер – трудовите бригади.

Те се организират и ръководят от бригадирските щабове на ОК на ДКМС²¹ и се провеждат през месеците юли – август (летни бригади), септември – октомври (есенни бригади). Бригадирите най-често се изпращат в помощ на селското стопанство за прибиране на реколтата и обработване на продукцията в консервните фабрики, участие в археологически разкопки и в строителството. Ръководят се от студенти-командири, а има и преподавател-отговорник за населеното място. Бригадите са задължителни, а при неявяване студентите се санкционират (най-сериозната санкция е изключване от Университета) като освобождаването става по установен ред и то само по уважителни причини [Шопов, Г. 2008, с. 407–408]. Как се съчетават теренните кръжочни експедиции с трудовите бригади? Документите са противоречиви по този въпрос. От една страна, архивните източници сочат точно регламентирана процедура за освобождаване на кръжочници²² от бригади, поради участието им в провеждане на летни практики. Тя се изразява най-общо в следното: ръководителите на кръжоци изготвят списъци на членовете, които ще участват в експедиции; тези списъци се утвърждават от катедрения съвет, който прави предложение до АС и секретаря на УК на ДКМС при ВТУ за освобождаване от трудови бригади на участниците в летни практики. Ако научните практики са организирани съвместно с окръжни музеи в страната, то се прилагат и техните писма и заявки. Подобни предложения намираме в протоколи от заседанията на катедра „Стара и средновековна история“ за повечето от прилежащите ѝ кръжоци: „Катедрата по Стара и средновековна история предлага да бъдат освободени от лятна бригада 20 студенти I и III курс, специалност „История“, които ще се включат в етнографска експедиция“ (докладна записка от рък. катедра проф. В. Велков от 3 март 1973 г.) (вж. **ил. 15**); „По предложение на ст. ас. Андреев катедрата реши да се иска освобождаването от летни бригади на участниците в експедицията в Провадийска река“ (решение от 13 април 1974 г.) [ДА – В. Търново, ф.

²¹ ДКМС (Димитровският комунистически младежки съюз) е младежка организация в България, която функционира под прякото ръководство на БКП във времето от края на 40-те до края на 80-те години на XX в. Членовете на организацията се наричат комсомолци и биват приети в нея след навършване на 14-годишна възраст. В Законопроекта за младежта, утвърден на заседание на политбюро на ЦК на БКП от 27 ноември 1979 г., чл. 8 /1/, се казва: „Димитровският комунистически младежки съюз, като масова самодейна организация на българската младеж, изразител и защитник на нейните интереси е съставен елемент от политическата система на обществото.“ [Протокол от заседание на ПБ на ЦК на БКП..., pass.].

²² На заседание на АС от 12 ноември 1971 г., проф. Галина Тагамлицка прави предложение за лятна практика да се освобождават само най-добрите, проявили се кръжочници [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 17, л. 33].

1178, оп. 2, а.е. 119, л. 12]; „Катедрата настоява за освобождаване на кръжочници по археология от бригади за лятна научна практика по писма и заявки на Окръжните музеи в страната“ (решение от 21 май 1975 г.) [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 119, л. 30]. Утвърждаването на аналогични решения откриваме в протоколите от заседания на АС, напр. Протокол № 5 от 18 април 1977 г.: „По т. 2 от дневния ред: Утвърждаване план за лятната практика на студентите, докладва доц. Ангел Давидов, зам. ректор по научната част, съгласувано с УК на ДКМС: На основание решенията на РС, УК на БКП и УК на ДКМС да бъдат оставени за настоящата година на лятна практика подбрани членове на 24 кръжока – общо 234 студенти. Прилага се по 1 екземпляр от списъците на кръжочниците, определени за лятна практика, които следва да бъдат освободени от лятна бригада“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 19, л. 69].

От друга страна, запазени са значителен брой протоколи от заседания на ФС на ИФ, на катедра „Стара и средновековна история“ и различни отчети на Студентското научно дружество от края на 70-те и първата половина на 80-те години, в които, на фона на постиженията в студентската научна дейност, ярко се открояват някои слабости и нерешени проблеми, „сериозно спъващи“ работата на кръжоците. Това са проблеми от организационен и финансов характер, които поставят в криза някои кръжоци, а други дори преустановяват работата си. Като главни причини се изтъкват липсата на средства и провежданите по същото време летни студентски бригади, които затрудняват значително организирането на лятна научна практика – теренни експедиции, работа в архиви и библиотеки. Отчита се като пречка в дейността на студентските научни кръжоци прекомерно голямата ангажираност на студентите в редица извънучебни задължения и липсата на време за работа върху научни доклади. За голяма част от кръжоците не се осигурява реална възможност за провеждане на летни практики, поради което студентите не могат да съберат необходимия изворов материал и да участват своевременно и пълноценно в традиционните прегледи на ТНТМ и други научни форуми. Докладва се също, че по време на лятната и есенна бригади кръжочниците остават извън наблюденията на техните научни ръководители, поради което работата им по определени теми не е равномерна [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 47, л. 13; оп. 3, а.е. 21, л. 20; а.е. 133, л. 63; а.е. 89, л. 3; а.е. 93, л. 3; а.е. 276, л. 1, 6-7]. В докладите упреците по тези проблеми са насочени главно към ръководството, като често се отчита, че то не полага достатъчно грижи за студентската научна дейност и това води до хаотичност и

неорганизираност²³. В резултат АС периодично обсъжда и приема мерки за подобряване дейността на студентските научни кръжоци.

Моите респонденти, представители на различни поколения, също потвърждават тази неравномерност в организацията на летните практики по време на задължителните трудови бригади. В разговор първите двама председатели на кръжока по етнография в периода 1971 – 1975 г. (**респ. № 2** и **респ. № 3**) ми споделиха, че са имали привилегията да избират – да отидат на теренна експедиция (лятна практика) вместо на студентска трудова бригада. Събраната информация за съвместяването на трудовите бригади и летните практики през 80-те години на XX в. има разнопосочен характер. Част от кръжочниците, членували през този период, дават сведения, че по тяхно време вече не съществува такава практика за освобождаване от бригади: „И ако да предположим, че в началото (има предвид началото на кръжока) отиваш вместо на бригада на експедиция, то по-късно тази привилегия отпада и на терен се ходи само през свободното време“ [**Денчева, Р., М. Тошев** 2013, с. 92]; „В тези години и дума не можеше да става да се отклоним от бригади. Теренните проучвания бяха за наша сметка и във време, което можеше да си „откраднем“ (**респ. № 8**). Друга част от кръжочниците потвърждава възможността за освобождаване от задължителни бригади по линия на кръжока през този период: „Аз бях освободена от бригада през 1984 г., за да участвам в теренно проучване за традиционната българска кола в две села във Великотърновски окръг. След това се освободи едно място за международна бригада в гр. Нитра, Словакия, в която се включих по желание“ (**респ. № 7**).

Студентите от кръжока по етнография имат възможност за научна практика и извън границите на България по линия на двустранни договори за международно сътрудничество чрез размяна на студентски групи за осъществяване на научна и производствена практика в чужбина. Така най-добрите студенти-кръжочници няколко пъти участват в международни етнографски експедиции, които допълнително обогатяват техни-

²³ Из Отчета за дейността на катедра „Стара и средновековна история“ за периода 1980 – 1982 г.: „Лятната студентска практика изглежда малко позанемарена...Впрочем за това причината е в университетското ръководство, което „по принцип“ не освобождава студентите за провеждането ѝ“ [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 290, л. 18]. В свое изказване по време на редовно заседания на АС от 28 декември 1976 г. проф. Н. Ковачев изразява пожелание на кръжоците да се оказва по-голяма помощ: „Ръководството да дава възможност на студентите да провеждат лятна практика, имам предвид, че кръжокът, който аз водя, това лято не можа да осъществи заплануваната практика, защо се провали това? На какво се базираше ръководството, когато излезе с това решение?“ [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 19, л. 30].

те знания и опит. През 1974 г. група кръжочници, водени от Николай Колев посещават Полша (Варшавския и Краковския Университет), където се срещат със свои колеги етнографи (**ил. 16**). По-късно студенти, водени от ас. Мария Иванова, посещават университета в Братислава (Словакия) през 1988 г. и в Краков (Полша) през 1989 г. [**Колев, Н.** 2013, с. 18-19; **Петков, П.** 2008, с. 132; **ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 290, л. 9].

Научни изяви на кръжока – участия в студентски научни форуми и публикации в печатни издания

След приключване на експедициите, студентите обработват материалите и ги представят по време на кръжочните сбирки под формата на научни съобщения и доклади, а най-добрите от тях – и на различни местни и национални студентски научни форуми, като намират място и на страниците на различни издания.

През 1972 г. АС на ВТУ утвърждава издаването на сборник „Студентски научни изследвания“ в Печатната база на Университета [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 2, а.е. 18, л. 180, **ил. 17**]. Сборникът включва студентски разработки, одобрени от научните ръководители на кръжоците [**Петков, П.** 2008, с. 117]. На неговите страници намират достойно място много студентски етнографски материали. С отпечатването на сборника се цели представянето на студентското научно творчество и стимулирането на студентите за бъдещи научни изследвания. Отговорен редактор на сборника за Исторически факултет през 1983 – 1984 г. е доц. Николай Колев. В този том са включени най-добрите студентски разработки от ИФ, с които кръжочниците се представят на XIV Републикански преглед на ТНТМ.

Когато разглеждаме преподавателската дейност на доц. Н. Колев, не можем да не отбележим и грижите му за следуниверситетското, професионално израстване на неговите студенти. На практика той никога не прекъсва контактите си с тях и сякаш продължава да се чувства отговорен за тяхната реализация в живота. Едно от доказателствата за тези дълготрайни и ползотворни връзки между доц. Колев и студентите са ежегодните „Пролетни колоквиуми с бивши възпитаници на Университета“, в които до 1989 г. масово участват дипломанти по етнография [**Иванова, М.** 2000, с. 26]. Още с основаването на ВТУ се ражда идеята да се потърси форма за поддържане на постоянен контакт с най-добрите му възпитаници за оказване на подкрепа и насърчение на способните да се занимават с изследователска работа. През 1968 г. се провежда първият такъв колоквиум и впоследствие става една от академичните традиции на Университета [**Петков, П.** 2008, с. 148–149]. С годините се увеличават и научните направления, в които се изявяват бившите великотърновски студенти, като в проведения през април 1982 г. Осми пролетен колоквиум вече е включена и отделна секция по етнография.

Още от създаването на ВТУ научноизследователската дейност на студентите намира отражение на страниците на университетския печатен орган в „Наука и труд“. Първият брой на академичното печатно издание излиза в деня на тържественото откриване на ВПИ – 15 септември 1963 г. Като орган на УК на БКП и ДКМС, вестникът е стриктно контролиран от тях, силно централизиран и идеологизиран. Независимо от това, той се превръща в главен изразител на студентските външения, желаниа, успехи и става трибуна на студентското научно творчество, където младите изследователи публикуват първите си статии [Петков, П. 2008, с. 118, 151]. До края на 80-те години, вестникът следи с интерес работата на кръжоците и своевременно информира читателите си за тяхното развитие, постижения и проблеми, представя резултатите от научните експедиции и лятната практика. С решение на АС от 6 септември 1990 г., в. „Наука и труд“ се преименува във в. „Великотърновски университет“ [Шопов, Г. 2008, с. 166].

Главно мероприятие за студентски научни изяви през 70-те и 80-те години на XX в. са традиционните годишни прегледи на движението за ТНТМ²⁴, които протичат на два етапа – местни (на университетско ниво) и републикански. ТНТМ е утвърдено във ВТУ като форма на младежко комсомолско движение за повишаване професионалните умения и за развиване на творческите способности на студентите. Основна задача на Университета, свързана с научното израстване на студентите, е всяка година да подготвя студентски колективи за участие в прегледите на ТНТМ, като за целта се организират клубове на движението към факултетите²⁵. Освен това Университетът е домакин не само на местни, но и на републикански прегледи по ТНТМ. Участниците в движението за ТНТМ са от различни курсове, но до прегледите достигат най-често ония студенти, които са членове на студентски научен кръжок и в него получават по-задълбочена подготовка [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 93, л. 1–2]. Кръжочниците по етнография имат отлични участия в традиционните прегледи на ТНТМ. В голяма част от тези местни и национални състезателни научни форуми студентските доклади по етнография печелят

²⁴ Младежкото движението за ТНТМ съществува в периода 1967 – 1990 г. В организационно отношение то се ръководи от ДКМС. В цитирания вече по-горе Законопроект за младежта от 27 ноември 1979 г., в чл. 50 /2/, се дава следното определение: „Движението за техническо и научно творчество на младежта е основна форма за подготовка и организирано участие на младежта в решаване на проблемите на научно-техническия прогрес.“ [Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП..., pass.].

²⁵ Николай Колев е избран за научен ръководител на клуба на ТНТМ при Исторически факултет за периода 1982 – 1983 г. [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 3, а.е. 93, л. 15].

първи места и награди. Така например вторият председател на кръжока – Магда Люнчева, получава първа награда и диплом на VII национален преглед на ТНТМ, проведен в София на 28 октомври 1974 г. (вж. **ил. 18**). На 9 и 10 ноември 1982 г. ВТУ е домакин на републиканска студентска научна сесия за историци, в която участват девет търновски студенти. На този форум кръжочникът по етнография Мирослав Тошев заема първо място [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп.3, а.е. 91, л. 5]. От своята трибуна академичният в. „Наука и труд“ също дава гласност на отличните постижения на кръжочниците по етнография по време на прегледите на ТНТМ [вж. **Наука и труд**, год. 13, бр. 7-8 (131–132), 5 ноември 1974, с. 1, 3; год. 15, бр. 11-12 (163–164), 23 ноември 1976, с. 2]. От него научаваме и за основните етапи, през които преминават традиционните прегледи на движението: в кръжоците²⁶ и катедрите; факултетен преглед; вузовски етап; окръжен преглед; национален етап (**ил. 19**) [**Наука и труд**, год. 16, бр. 3-4 (171–172), 15 април 1977, с. 1].

Други форми на художественотворчески изяви

Освен теренни експедиции и участия в студентски научни форуми, кръжокът по етнография е имал и други форми на изява – тематични вечери на кръжока, викторини, научни двубои, възстановки на обичаи, срещи с известни учени, едnodневни екскурзии, посещения на гостуващи изложби и пр. Част от тези мероприятия са проекторешения на Съвета на ТНТМ при ВТУ за агитация и пропаганда на движението сред всички кръжоци. Като цяло обаче по данни на респондентите и различни отчети на катедра „Стара и средновековна история“, тези прояви са били една добра традиция за разнообразяване работата на кръжоците и подобряване извънаудиторния контакт със студентите чрез разкъсване бариерите за научно общуване между преподавател и студент [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 93, л. 21; а.е. 290, л. 3; оп. 4, а.е. 94, л. 7]. Под ръководството на Николай Колев кръжокът подготвя сцена „Коледари“, с която участва в прегледа на художествената самодейност през 1978 г. [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 3, а.е. 92, л. 3]. Още в първите години от съществуването на кръжока, при едно от посещенията на проф. Христо Вакарелски в Търново, Н. Колев организира среща на кръжочниците с него [**ДА – В. Търново**, ф. 1178, оп. 2, а.е. 20, л. 170]. Честа практика са били и едnodневните или краткосрочни тематични екскурзии на кръжока: за наблюдаване кукерските игри в община Павел Баня – в селата Тъжа (през 1973 г.) и Турия (през 1984 г.); до Ивановските скални манастири в средата на 70-те години съвместно с кръжочниците от Клуб 1300; до Етнографския музей в гр.

²⁶ Този първи етап предвижда научни и творчески дискусии, предварително обсъждане на докладите за прегледа в кръжоците.

София през 1973 г.; до Рилския манастир през 1985 г.; до Националния исторически музей за посещение на изложба и много други (вж. ил. 20, 21 и 22). Кръжочниците споделят, че по линия на кръжока дори получават специално разрешение за посещение на църковната Великденска служба с научна цел в началото на 80-те години на XX в. [Денчева, Р., М. Тошев 2023, с. 30].

Кръжокът по етнография в края на 80-те и началото на 90-те години на XX в.

Информацията, която събрах от моите респонденти – кръжочници от различни поколения, дава основание да разграничим два периода в жизнения път на кръжока – изключителен подем в началото и през 70-те години, характеризиращ се с голяма енергия, ентузиазъм, провеждане на кръжочни занимания всяка седмица и по две експедиции през летните ваканции, и втори период – 80-те години, когато енергията позатихва, кръжочните сбирки, както и теренните експедиции, се разреждат.

Като цяло кръжокът по етнография води редовен организационен и научен живот до началото на 90-те години. По данни на кръжочниците, по „обективни“ причини постепенно неговата активна дейност приключва – от една страна, това са цялостните общественно-политически и икономически промени, които рефлектират и върху характера на научната и теренна работа [Денчева, Р., М. Тошев 2013, с. 94], а от друга страна, доц. Колев е споделял с кръжочниците, че се чувства преуморен от тази активна дейност, имал е и здравословни проблеми, в резултат от което постепенно се дистанцира. Тези фактори оказват силно влияние върху кръжочните експедиции – ентузиазмът и възможностите за теренна работа се поуталожват и стесняват. Експедициите в далечни краища и за по-дълъг период от време намаляват за сметка на краткосрочните проучвания в Търновския регион, в които участват основно студенти от този край. Въпреки това, натрупаните знания и опит от кръжока, ползотворните контакти, които той създава с музейни специалисти от цялата страна, както и желанието за етнографска и теренна работа, продължават да свързват етнографи-кръжочници от различни поколения. Част от тях не престават да участват в теренни експедиции, но вече организирани от различни музеи или общини [Денчева, Р., М. Тошев 2023, с. 30–31]. Кръжочниците разказват изключително емоционално за това: „Ние продължихме експедициите до 1988 – 1989 г., но вече ни канеха персонално от музеи в страната и отивахме една група хора, които бяхме от една и съща „кръвна група“, фактически тези експедиции не бяха организирани от Университета, той беше само ядрото, което ни свързва. Кръжокът ни научи на много неща и съм много благодарна, защото аз станах един добър специалист на терен, хората отваряха за нас и домовете, и сърцата си.

С времето доц. Колев се дистанцира, ентузиазмът падна, но кръжокът ни даде път за професионална реализация и сме задължени на този човек, който имаше още много за даване“ (респ. № 5).

Бурните икономически и политически промени от края на 80-те и през 90-те години на XX в. дават своето отражение върху цялостната кръжочна дейност в Университета. В отчетен доклад за научноизследователската дейност във ВТУ през 1989 г., с тревога е отразен спад на студентския интерес към кръжочните дейности: „През отчетната 1989 г. се забелязва едно понижаване на интереса на студентите към кръжочните форми на научноизследователската дейност. Организацията в тази насока бе предоставена на факултетските ръководства на ДКМС с активната помощ на преподавателите, ръководителите на кръжоците. Въпреки усилията да се *стимулира* интереса на студентите към личен дял в проучванията от теоретичен или архивно-изворов характер, да се потърсят и нови форми, вън от кръжочната, резултатите са скромни“ [ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 4, а.е. 9, л. 67-68]. 90-те години бележат нови тенденции в развитието на кръжоците – за разлика от предходните десетилетия, студентската кръжочна дейност не е така строго регламентирана, което дава в известна степен по-голяма самостоятелност на нейните членове в организацията им. Поради липсата на строга отчетност и пряк административен контрол, характерни за кръжочните занимания до края на 80-те години, трудно може да се установи точният брой и продължителност на съществуване на студентските кръжоци през това десетилетие. И все пак, с разнообразните си прояви и ползотворна работа през 90-те години се открояват кръжоците по археология, по литература, по Българско възраждане, по география на България [Петков, П. 2008, с. 205]. Последното десетилетие на XX в. поставя ВТУ и кръжочната дейност в него пред още едно предизвикателство – сериозни финансови трудности. Липсата на средства за провеждане на летни студентски практики и теренни проучвания свежда някои от новосформираните кръжоци (напр. по „Средновековна обща история“ и „История на българските земи през XV – XVII в.“) до неформални общности на студенти с по-силен интерес към съответната дисциплина [Калчев, К. 2013, с. 103].

Съдбата дава възможност на малко хора да оставят дълбока следа. Доц. Николай Колев притежаваше невероятна енергия за работа със студентите. Неговата преподавателска харизма, себераздаване и любов към студентите още се помнят и дълго ще се говорят, както сред колегите му, така и сред неговите възпитаници. Искрата, която запалва в своите кръжочници, се разраства неимоверно и за голяма част от тях етнографията става житейска съдба. Десетки историци от различни поколения, възпитаници на ВТУ, на кръжока на Николай Колев и Търновската етнографска

школа, тръгват по пътя на народознанието и намират своята професионална реализация като музейни работници в регионални исторически и специализирани етнографски музеи в България, като университетски преподаватели, учени. Ще спомена имената на някои от тях – Ангел Гоев, Мария Иванова, Магда Люнчева, Анюта Борин, Ангел Янков, Румяна Денчева, Мирослав Тошев, Васил Марков и много други.

Отношението на доц. Колев към студентите беше впечатляващо. То излизаше извън рамките на задълженията му като преподавател, ръководител на теренни студентски експедиции, дипломанти и докторанти. Той събуждаше у много от тях траен интерес към народната култура, ориентираше ги в избора на конкретни изследователски теми и помагаше, според силите си, за тяхното професионално реализиране след завършване на Университета. Семенцето, което посява Николай Колев в своите възпитаници, завинаги остава в тях. Кръжочниците етнографи се стремят да намерят връзка с любимата наука и се връщат по един или друг начин към първата си студентска любов – етнографията. Например, голяма част от тези, които продължават професионалното си развитие като учители по история, правят кръжоци в училищата си²⁷, включват наученото от кръжока и експедициите в учебния материал и извънкласните занимания, а класовете квалификация, които придобиват, са на база етнографски проучвания и материали²⁸ [Денчева, Р., М. Тошев 2013, с. 93; Денчева, Р., М. Тошев 2023, с. 31–32].

²⁷ Самият доц. Колев също създава ученически клуб по етнология. В периода 1999 – 2003 г. той е хоноруван преподавател към Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново, където води СИП и учредява училищен ученически клуб по етнология. Дейността на клуба е възстановена през 2017 г. със съдействието на преподавателите от колегиума по етнология към ВТУ и директорското ръководство на гимназията. Клубът носи името на неговия основател доц. д-р Николай Колев и продължава традициите, поставени от него. До днес клубът системно организира извънкласни дейности, заложи в културния календар на училището, които дават възможност на учениците от VIII до XII клас да участват в различни културни изяви, конкурси, възстановки за съхраняване и популяризиране на българската традиционна народна култура [Възстановиха Клуба по етнология..., pass.].

²⁸ По спомени на Златка Димитрова от гр. Кърджали, член на кръжока в периода 1978 – 1981 г.: „Започнах работа като учител. Цели 37 години семенцето, посято от доц. Колев остана в мен. Организирах кръжоци. Учениците проучваха материалната и духовна култура на родните си села. Част от събраното предадохме на Кърджалийския музей...Защитих класни квалификации, свързани с извънкласните дейности и етнографските проучвания“ [Димитрова, З., П. Ечков, М. Тошев, Р. Денчева 2023, с. 13–14].

Доц. Колев събира отново своите кръжочници на организирания от него конференция по повод 60-та, 65-та и 70-та си годишнина²⁹. В чест на 70-годишния му юбилей катедра „Нова и най-нова история на България“³⁰ към Историческия факултет на ВТУ съставя сборник със спомени за живота и делото на Николай Колев, събрани от негови възпитаници, колеги и близки [**Мисия– преподавател по Етнология**. 2010]. За съжаление, той не дочака своя 75-годишен юбилей, но по този повод, по инициатива на членове на кръжока по етнография катедра „Нова и най-нова история на България“ организира кръгла маса на тема „Наследството на Търновската етнологическа школа“ през 2015 г. Отново членове на кръжока са инициатори и организатори на научен форум, посветен на 10-годишнината от кончината на своя любим учител, състоял се на 27 и 28 март 2023 г. в гр. Пловдив на тема „Магията или вярата в свръхестественото“. Същата година от печат излиза и сборникът с материали от конференцията в памет на доц. Колев [вж. **Магията или вярата в свръхестественото**. 2023]. През 2023 г. е издаден и сборник със спомени от теренните експедиции на кръжочници по етнография, озаглавен „По същия път няма да се връщаш. Няколко думи за доцент Николай Колев нашият учител в чудния свят на етнографията“. Този сборник е поредното доказателство за неугасващата искра, която доц. Колев разпалва в своите кръжочници или както казва в предговора съставителят на сборника Мирослав Тошев³¹ „... да съберем спомените си, да ги подредим и да ги публикуваме. Няма нужда подробно да обяснявам защо? Само ще спомена – като седнем на маса и току си припомним за Университета, за Колев, за *кръжока по етнография, за експедициите и „експедиционерите“...и започваме да разказваме с упоение и с развеселени души.*“ [Димитрова, З., П. Ечков, М. Тошев, Р. Денчева 2023, с. 5].

Да представя житейския път и съдбата на един от най-успешните кръжоци в историята на Великотърновския университет беше истинско предизвикателство и удоволствие за мен. Благодаря на моите респонденти, които откликнаха с радост и разказаха с много емоция своите спо-

²⁹ В резултат от проведените научни конференции от печат излизат три юбилейни сборника с изследвания, посветени на доц. Н. Колев: „Етнологията на границата на два века. Изследвания и материали, посветени на 60-годишния юбилей на доц. д-р Николай Колев“ (2000); „Етнологията вчера, днес и утре. Изследвания, посветени на 65-годишния юбилей на доц. д-р Николай Иванов Колев“ (2006); „От регионалното към националното. Юбилеен сборник в чест на доц. д-р Николай Колев и в памет на Рачо Илиев“ (2011).

³⁰ От 2006 г. колегиумът по етнология е част от катедра „Нова и най-нова история на България“.

³¹ Мирослав Тошев е член на кръжока по етнография в периода 1980 – 1983 г. и понастоящем директор на Исторически музей, гр. Омуртаг.

мени! Днес аз също съм горд последовател на Търновската етнографска школа, създадена от доц. Николай Колев още в далечната 1970 г. Благодарна съм на съдбата, че имах възможността да изучавам специалност „Етнология“ във време (2002 – 2006 г.), когато преподавателската й обезпеченост включваше изключително професионален екип от специалисти – етнологзи (доц. Николай Колев, проф. Мария Иванова, доц. Маргарита Василева, доц. Люба Макавеева). Благодарна съм, че бях част от този екип като техен студент, дипломант, докторант, асистент, колега...и винаги ще остана убеден техен последовател.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Архивни източници и периодичен печат/Archival sources and Periodicals
ДА – В. Търново – Държавен архив – Велико Търново, фонд 1178. [Darzhaven arhiv – Veliko Tarnovo, fond 1178.]

Наука и труд, 1964, 1967, 1974, 1975, 1976, 1977. [Nauka i trud, 1964, 1967, 1974, 1975, 1976, 1977.]

Публикации/ Publications

Денчева, Р., М. Тошев 2013 – Румяна Денчева, Мирослав Тошев. Теренните етнографски експедиции през 80-те години на XX век – последният влак по релсите на традицията – Епохи, № 2, 2013, 90–111. [Rumyana Dencheva, Miroslav Toshev. Terennite etnografski ekspeditsii prez 80-te godini na XX vek – posledniyat vlak po relsite na traditsiyata – Epohi, № 2, 2013, 90–111.]

Денчева, Р., М. Тошев 2023 – Румяна Денчева, Мирослав Тошев. От учителя по етнография, до етнографията, която ни стана професия – Годишник на РЕМ – Пловдив. Т. VIII. Магията или вярата в свръхестественото. Пловдив: Рекламно-издателска къща „Зеница-НДА“, 2023, 29–34. [Rumyana Dencheva, Miroslav Toshev. Ot uchitelya po etnografiya, do etnografiyata, koyato ni stana profesiya – Godishnik na REM – Plovdiv. T. VIII. Magiyata ili vyarata v svrahestestvenoto. Plovdiv: Reklamno-izdatelska kashta „Zenitsa-NDA“, 2023, 29–34.]

Димитрова, З., П. Ечков, М. Тошев, Р. Денчева 2023 – Златка Димитрова, Пламен Ечков, Мирослав Тошев, Румяна Денчева. По същия път няма да се връщаш. Няколко думи за доцент Николай Колев нашият учител в чудния свят на етнографията. Съст. М. Тошев. В. Търново: Фабер, 2023. [Zlatka Dimitrova, Plamen Echkov, Miroslav Toshev, Rumyana Dencheva. Po sashtiya pat nyama da se vrashtash. Nyakolko dumi za dotsent Nikolay Kolev nashiyat uchitel v chudniya svyat na etnografiyata. Sast. M. Toshev. V. Tarnovo: Faber, 2023.]

Иванова, М. 2000 – Мария Иванова. Доцент Николай Колев и неговата преподавателска дейност по Етнография – В: Етнологията на границата на два века. Изследвания и материали, посветени на 60-годишния юбилей на доц. д-р Николай Колев. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2000, 23–28. [Mariya Ivanova. Dotsent Nikolay Kolev i negovata prepodavatelska deynost po Etnografiya

– V: Etnologiyata na granitsata na dva veka. Izsledvaniya i materiali, posveteni na 60-godishniya yubiley na dots. d-r Nikolay Kolev. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2000, 23–28.]

Иванова, М., И. Ганчева-Акдаг 2023 – Мария Иванова, Илияна Ганчева-Акдаг. Магията да бъдеш колега на доц. д-р Николай Колев. – Годишник на РЕМ Пловдив. Т. VIII. Магията или вярата в свръхестественото. Пловдив: Рекламно-издателска къща „Зеница-НДА“, 2023, 23–28. [Mariya Ivanova, Iliyana Gancheva-Akdag. Magiyata da badesh kolega na dots. d-r Nikolay Kolev. – Godishnik na REM Plovdiv. T. VIII. Magiyata ili vyarata v svrahestestvenoto. Plovdiv: Reklamno-izdatelska kashta „Zenitsa-NDA“, 2023, 23– 28.]

Калоянов, А. 2000 – Анчо Калоянов. Николай Колев – тридесет години между университетската катедра и полевите етнографски проучвания. – В: Етнологията на границата на два века. Изследвания и материали, посветени на 60-годишния юбилей на доц. д-р Николай Колев. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2000, 11–21. [Ancho Kaloyanov. Nikolay Kolev – trideset godini mezhdu universitetskata katedra i polevite etnografski prouchvaniya. – V: Etnologiyata na granitsata na dva veka. Izsledvaniya i materiali, posveteni na 60-godishniya yubiley na dots. d-r Nikolay Kolev. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2000, 11–21.]

Калчев, К. 2013 – Калчо Калчев. История на Историческия Факултет. В. Търново: Фабер, 2013. [Kalcho Kalchev. Istoriya na Istoricheskiya Fakultet. V. Tarnovo: Faber, 2013.]

Каменова-Борин, А. 2011 – Анюта Каменова-Борин. Теренните етнографски експедиции – извор за проучване на материалната, духовна и соционормативна култура. – В: От регионалното към националното. Юбилеен сборник в чест на доц. д-р Николай Колев и в памет на Рачо Илиев. В. Търново: Абгар, 2011, 60–72. [Anyuta Kamenova-Borin. Terennite etnografski ekspeditsii – izvor za prouchvane na materialnata, duhovna i sotsionormativna kultura. – V: Ot regionalното kam natsionalното. Yubileen sbornik v chest na dots. d-r Nikolay Kolev i v pamet na Racho Iliiev. V. Tarnovo: Abagar, 2011, 60–72.]

Колев, Н. 2013 – Николай Колев. Етнологията във Великотърновската Алма Матер – Епохи, № 2, 2013, 11–27. [Nikolay Kolev. Etnologiyata vav Velikotarnovskata Alma Mater – Epohi, № 2, 2013, 11–27.]

Мисия – преподавател по Етнология. 2010 – Мисия преподавател по Етнология (Сборник със спомени за живота и делото на доц. д-р Николай Иванова Колев, посветени на 70-годишния му юбилей). Съст. М. Иванова. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010. [Misiya prepodavatel po Etnologiya (Sbornik sas spomeni za zhivota i deloto na dots. d-r Nikolay Ivanova Kolev, posveteni na 70-godishniya mu yubiley). Sast. M. Ivanova. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2010.]

Петков, П. 2008 – Петко Ст. Петков. История на Великотърновския Университет „Св. Св. Кирил и Методий“. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2008. [Petko St. Petkov. Istoriya na Velikotarnovskiya Universitet „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2008.]

Шопов, Г. 2008 – Георги Шопов. История на Великотърновския Университет „Св. св. Кирил и Методий“ в снимки и документи 1963 – 2008. В. Търново: Фабер, 2008. [Georgi Shopov. Istoriya na Velikotarnovskiya Universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“ v snimki i dokumenti 1963 – 2008. V. Tarnovo: Faber, 2008.]

Интернет базирани източници/ Internet Sources

Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП – Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП с решение за одобряване съображения на Тодор Живков по законопроект за младежта, придружено с докладна записка от Георги Танев, първи секретар на ЦК на ДКМС. [Protokol ot zasedanie na PB na TSK na BKP s reshenie za odobryavane saobrazheniya na Todor Zhivkov po zakonoproekt za mladezhata, pridruzhenno s dokladna zapiska ot Georgi Tanev, parvi sekretar na TSK na DKMS: https://web.archive.org/web/20140201153457/http://www.nbu.bg/webs/history/project/dokumenti_63-89/razdel7t4/f1bop66ae2051.pdf (достъпен: 10.11.2024 г.).]

Възстановиха Клуба по Етнология – Възстановиха Клуба по етнология в ПХГ „Св. св. Кирил и Методий“. [Vazstanoviha Kluba po etnologia v PHG „Sv. sv. Kiril i Metodiy“] – <http://radiovelikotarnovo.com/%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%B0-%D0%BA%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%B0-%D0%BF%D0%BE-%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F-%D0%B2-%D0%BF%D1%85%D0%B3/> (достъпен: 18.11.2024 г.)

Съкращения

АС – Академичен съвет

ВПИ „Братя Кирил и Методий“ – Висш педагогически институт „Братя Кирил и Методий“

ВТУ – Великотърновски университет

ВУЗ – Висше учебно заведение

ДА – В. Търново – Държавен архив – Велико Търново

ДКМС – Димитровски комунистически младежки съюз

ЕИМ при БАН – Етнографски институт с музей при Българска академия на науките

ИФ – Исторически Факултет

КИН – Кандидат на историческите науки

МНП – Министерство на народната просвета

НИР – Научноизследователска работа

НР – Научна работа

НРБ – Народна република България

ОК на ДКМС – Окръжен комитет на Димитровския комунистически младежки съюз

ПБ на ЦК на БКП – Политбюро на ЦК на БКП

РИМ – Регионален исторически музей

РС – Ректорски съвет

СИП – Свободноизбираема подготовка

СНД – Студентско научно дружество

ТНТМ – Техническо и научно творчество на младежта

УК на БКП – Университетски комитет на Българската комунистическа партия

УК на ДКМС – Университетски комитет на Димитровския комунистически младежки съюз

ФБ на ДКМС – Факултетско бюро на Димитровския комунистически младежки съюз

ЦК на БКП – Централен комитет на Българската комунистическа партия

Списък на респондентите:

Мариана Йовевска – член на кръжока по времето на Татяна Колева, 1969 – 1970 г.

Ангел Гоев – първи председател и член на кръжока в периода 1971 – 1974 г.

Магда Люнчева – втори председател и член на кръжока в периода 1972 – 1975 г.

Мирослав Тошев – член на кръжока в периода 1980 – 1983 г.

Румяна Денчева – член на кръжока в периода 1982 – 1986 г.

Кина Котларска – член на кръжока в периода 1982 – 1986 г.

Анка Игнатова – член на кръжока в периода 1982 – 1985 г.

Петко Ст. Петков – член на кръжока в периода 1984 – 1985 г.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Ил. 1. Ст.н.с. Татяна Колева, ЕИМ при БАН,
първият лектор по етнография във Великотърновския университет

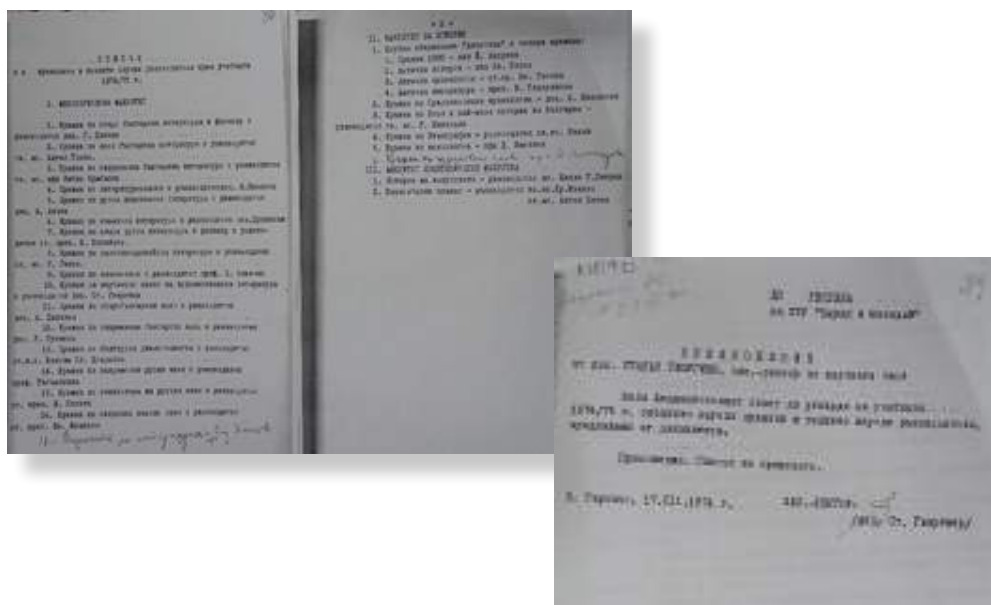
***Ил. 2.** Доц. д-р Николай Колев,
основател на Търновската етнографска школа и научен ръководител
на кръжока по етнография „Проф. Христо Вакарелски“*

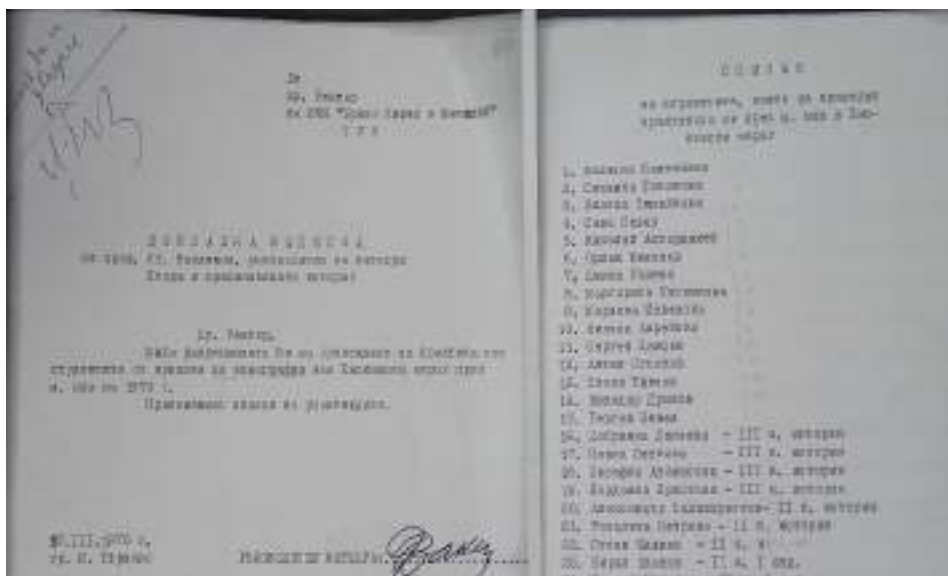

***Ил. 3.** Проф. Христо Вакарелски, патрон на кръжока по етнография
във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“*

Ил. 4. Атестат за защитена научна работа в кръжока по етнография и Диплом за членство в СНД на кръжочничката Магда Люнчева, 17 май 1972 г. (Личен архив на Магда Люнчева)

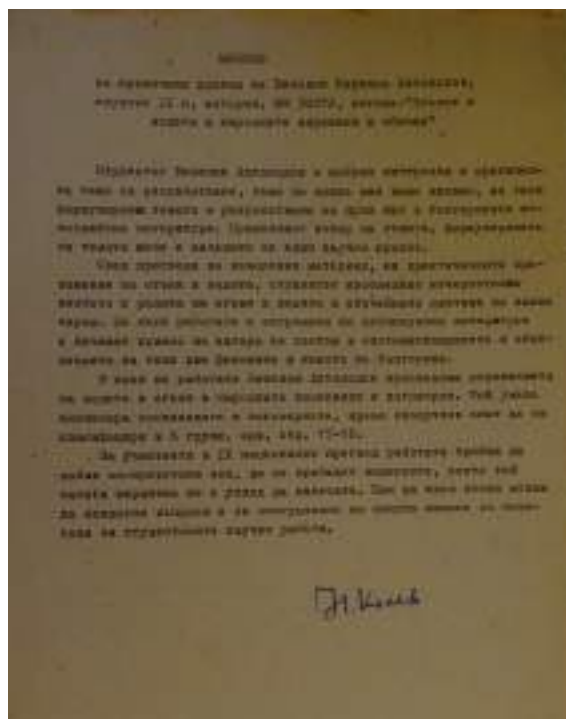
Ил. 6. Докладна записка от проф. Станчо Ваклинов, ръководител на катедра „Стара и средновековна история“, до Ректора на ВПИ относно практиката на кръжока по етнография в Хасковски окръг през лятото на 1970 г. с приложен списък на студентите (ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 14, л. 69–70)

Ил. 7. Протоколна тетрадка на кръжока по етнография; Протокол № 30 от 20 март 1989 г. за избиране патрон на кръжока – проф. Христо Вакарелски (Архив на Колегиума по етнология във ВТУ)

Ил. 8. Сбирка на кръжока по етнография.
(в. „Наука и труд“, 10 май 1979, год. 16, бр. 7-8 (209-210) 10 май 1979, с. 1)

Ил. 9. Писмено мнение
на доц. Николай Колев за научния
принос на представен кръжочен
доклад [1976 г.]
(Архив на Колегиума
по етнология във ВТУ)

[illegible]

Ил. 10. Ведомост за разходи на студентите по време на теренна експедиция (Архив на Колегиума по етнология във ВТУ)

Ил. 11. А

Ил. 11. Б

Ил. 11. В

Ил. 11. А-В. Възстановка на седянка по време на теренно проучване, 1974 г.
(Личен архив на Магда Люнчева)

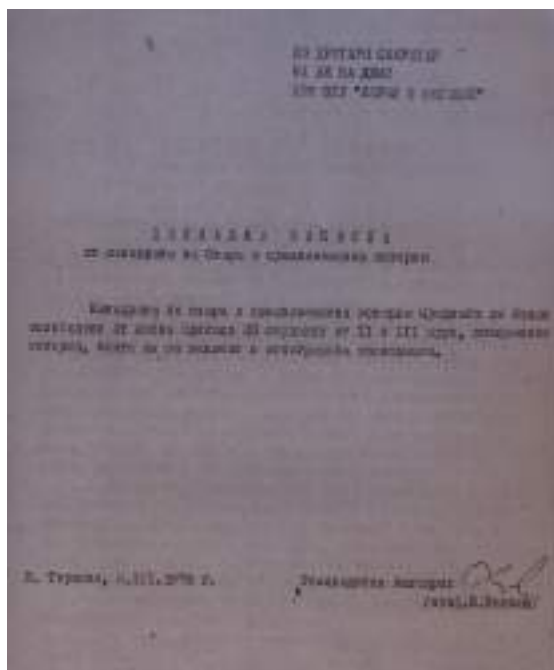
Ил. 12. Теренна експедиция в Карнобатско, 1985 г.
(Димитрова, З., П. Ечков, М. Тошев, Р. Денчева, 2023)

Ил. 13. Теренна експедиция
във Вълчидолско, 1987 г.
(Димитрова, З., П. Ечков,
М. Тошев, Р. Денчева, 2023)

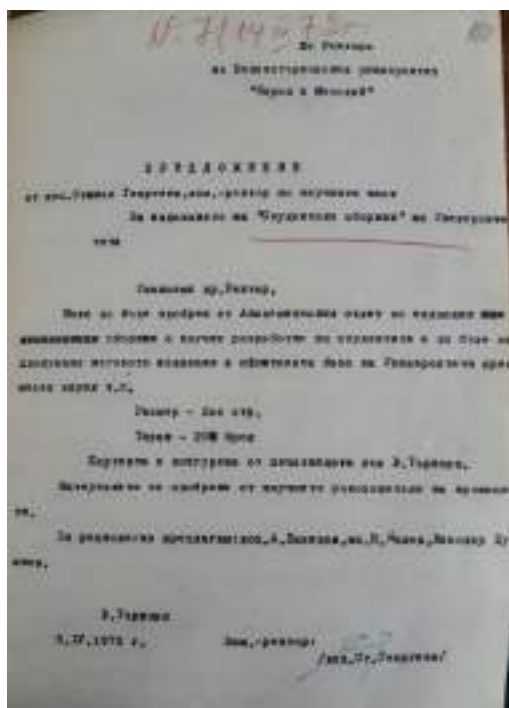
Ил. 14. Част от изследователския екип по време на теренното етнографско проучване на Монтанския край (1986 – 1990 г.)
(Мисия – преподавател по Етнология, 2010, с. 47.)

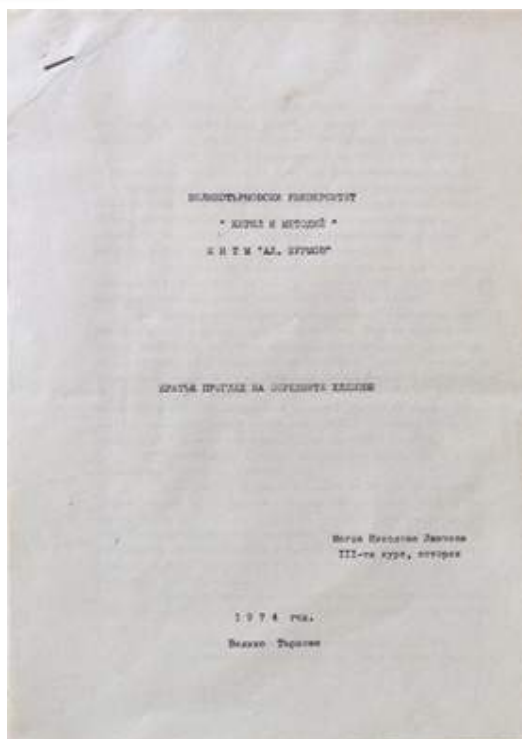
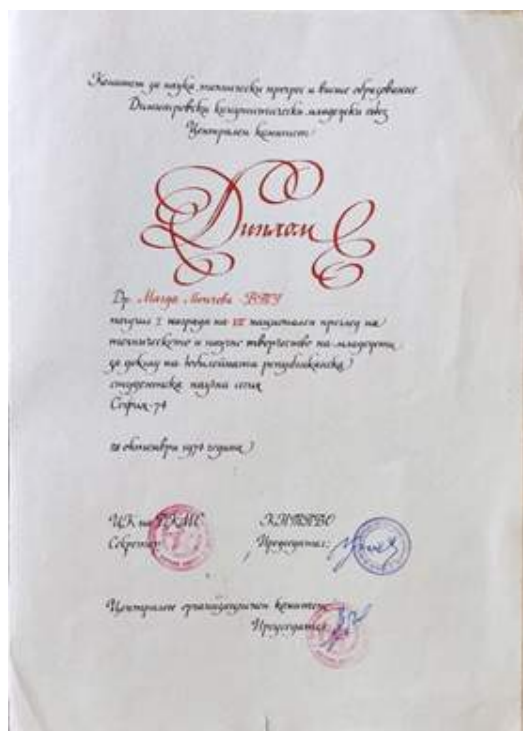
Ил. 15. Докладна записка от ръководителя на катедра „Стара и средновековна история“ проф. В. Велков (3 март 1973 г.) с предложение да бъдат освободени от лятна трудова бригада студенти историци, които участват в етнографска експедиция. (ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 134, л. 10.)

Ил. 16. Студенти от кръжока по етнография, заедно със своя научен ръководител в гр. Варшава, Полша, 1974 г.
(Мисия – преподавател по Етнология, 2010, с. 49.)

Ил. 17. Предложение до Ректора от доц. Станьо Георгиев, зам.-ректор по научната част, за одобряване от АС издаването на сборника „Студентски научни изследвания“ (3 април 1972 г.)
(ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 18, л. 180.)

Ил. 18. Вторият председател на кръжока – Магда Люнчева, получава първа награда и диплом на проведения в София на 28 октомври 1974 г. VII национален преглед на ТНТМ. (Личен архив на Магда Люнчева)

Ил. 19. Факултетен преглед на ТНТМ. Присъстват ст.ас. Йордан Андреев и ст.ас. Н. Колев, октомври, 1973 г. (Шопов, Г. 2008, с. 51.)

Ил. 20. Посещение на студентите от кръжока по етнография с научен ръководител ст.ас. д-р Николай Колев в Етнографския музей – гр. София, април 1973 г. (Калчев, К. 2013, с. 143.)

Ил. 21. *Кръжокът по етнография заедно с научния му ръководител доц. Н. Колев и ст. ас. М. Иванова на екскурзия с научна цел до с. Могилица пред „Агушевите конаци“, май 1989 г. (Шопов, Г. 2008, с. 161.)*

Ил. 22. *Съвместна екскурзия с научна цел на кръжока по етнография и Клуб „1300“, Тревненски балкан, юни 1989 г. (Шопов, Г. 2008, с. 161.)*